

טבע וארץ

חוברת ב' (כרך ה')

נובמבר 1962

חשוון תשכ"ג

תוכן העניינים

- 58 . נופי הגליל העליון במקרא — מנחם זהרוני .
- 62 . תפוצת זרעים ונביטתם — דב קולר .
- המשלחת הישראלית לחקר דרום
 68 ים-סוף — לב פישלזון
- 75 . על החיים במצולות ים — יואל לוי .
- 70 שנה למסילות-ברזל בארץ ישראל —
 83 שמואל אביצור
- 88 . התאנה התרבותית — אליעזר שמאלי .
- 93 . הנקר הסורי בארצנו — יגאל סלע .
- 95 . תצפיות בנקר — אורנה ואילן אוקו .
- 98 . מהו "ספל אדירים"? — יריב שפירא .
- 98 . 500 שנה לקילומטר — שמואל בונים .
- 102 . בשערי ספרים .
- 104 . תכניות ופעולות .

העורך:

נ. תרדיון

חברי המערכת:

ש. אביצור, ח. בן-עמרם

יוצא לאור ע"י הוצאת "ספרית
 השדה" (הסתדרות הפועלים
 החקלאיים בישראל)
 בשיתוף עם המרכז לתרבות
 ולחינוך ותנועת ההוגים לידיעת
 הארץ, של ההסתדרות הכללית
 של העובדים העברים בארץ-
 ישראל,
 והאגף לחינוך הקלאי במשרד
 החינוך והתרבות.

הכתובת:

"טבע וארץ", "ספרית השדה",
 תל-אביב, ת. ד. 4
 רח' לילינבלום 25,
 טלפון 57868
 מס' הח' בבנק הדואר 4590

TEVA WA'AREZ

(Nature and Country)

Monthly

Editor: N. Teradyon

Tel Aviv, P. O. B. 4, Israel

November 1962

No. 2

Vol. 5

מאמרים ומכתבים למדור ידיעת
 הארץ, יש להפנות לש. אבי-
 צור, המרכז לתרבות ולחינוך,
 הושר"פ של ההסתדרות, רח'
 ארלזוורוב 93, תל-אביב.

התמונה שבשער: הנקר משקיף על העולם מתוך קנו.

ראה את הרשימות על הנקר, בעמ' 93.

מחיר חוב' בודדת 95 אג'.
 חוברת כפולה — 1.90 ל"י.
 דמי חתימה לשנה — 8 ל"י.

הַנֶּקֶר הַסּוּרִי בַאֲרָצֵנוּ

אנו מוצאים עניין לפרסם את שתי הרשימות הבאות על הנקר, אשר אם כי הוא עצמו אינו כלל חדש בארץ (טריסטראס ראהו לפני מאה שנים גם בגליל התחתון, גם בשומרון וגם בהרי חברון), הנה הוא בבחינת חדש בתודעת חובבי הטבע וכמושא לתצפיותיהם. לא כל הפרטים מתאימים בשתי הרשימות. למשל, בתצפית בנען נראה רק הזכר בונה את הקן, ואמנם העבודה נמשכה יותר זמן, אנו מפרסמים את הרשימות בתקווה שההסתכלויות בעוף נאה ומעניין זה ירבו, ובשנים הבאות אפשר יהא לתקן ולהוסיף על הידיעות המובאות בהן.

יגאל סלע

ה נ ק ר

לפי שני סימנים: א) הקול אמנם אינו עשיר בגוניה, אך הוא חזק מאוד. גם קול הניקר נשמע למרחוק, בעיקר בעונת הקינון. ב) תעופת הנקרים בשטח

הנקר הסורי) הוא עוף יערי מובהק, וכל חייו תלויים בעץ. התכונות העיקריות המסגלות אותו לחיים על העץ הן:

המקור עשוי לנקירה בעץ. הוא חזק מאוד, ובסיסו רחב. קצהו עשוי כמפסלת, וצורת חיבורו לגולגולת מקטינה את הזעזועים הכרוכים בנקירה.

הלשון עשויה לחדור אל תוך מחילות הרמשים מהם הוא ניזון. היא ארוכה, דביקה ומשוננת, ושניה פונות אחורית. עצמות הלשון ארוכות מאוד, ומגייעות עד לעיניים. לשונו השלופה של הנקר ארוכה כמחצית גופו.

הזנב עשוי לתמוך את הגוף כעזר לרגליים (בדומה לזנב הקנגורו). עצם הזנב רחבה מאוד וחזקה. תכונה מיוחדת של נוצות הזנב היא שהקנה קשה לכל אורכו, ולפיכך אינן נשברות בנקל.

לרגליים 4 אצבעות ארוכות, ש-2 מהן מופנות לפנים, ו-2 לאחור. הציפורניים ארוכות וחדות, ומשמשות כמכשירי טיפוס מצוינים, הנאחזים גם בשטחים חלקים.

צבעו היסודי של הנקר שחור מוכתם בלבן. תת-הזנב אדום. המינים דרמיים, אך לזכר גם קדקוד אדום. גודל הנקר כגודל הזרזיר.

קל לזהות את הנקרים במקום חיותם

צייר בשביל "טבע וארץ" — פרופ' ה' מנדלסון

1) *Dryobates syriacus*

פתוח גלית, כמו של ציפורי-השיר, אך הם ניכרים מיד באורכם הבלתי רגיל.

הנקרים יציבים, וחיים כל השנה בזוגות, בתחומי מחיה נרחבים, המטצמצמים בהתקרב האביב. שטח תחום-המחיה הוא פונקציה של סוגי העצים באותו מקום, ושל כמות המזיקים שבהם. במטע זיתים יהיו תמיד תחומי המחיה נרחבים יותר מבכרם חרובים, אפילו הזיתים צפופים יותר, כי החרוב נגוע על פי רוב במזיקים יותר מהזית. לא ייפלא אפוא שמוצאים הבדלים ניכרים בגודל תחומי המחיה של זוגות שונים, מכמה עשרות דונם ועד מאות דונם מים לזוג אחד.

התקרבות עונת הקינון ניכרת בפעילות מוגברת, בקריאות רמות מעץ לעץ, ובהקשה נמרצת של הזכר בעצים. הקשת המקור בעצים ממלאת תפקיד גם בראווה וגם בחיפוש מקום מתאים לקן. בתחילה עובר הזכר מעץ לעץ, בלא לצאת מטווח השמיעה של הנקבה, ומקיש במקומות חלולים או חלולים למחצה. צליל ההקשה מאפשר לזוג לבחור את העץ הרצוי לקינון. כשנמצא עץ כזה, עומד הזכר ומתורפף עליו שעות רבות, ורק לאחר מכן ייגשים לבניית הקן.

הנקרים מקננים בעצים שונים: חרוב, זית, אלון-התבור, אקאליפטוס ואז-דרכת. רום הקן מעל לקרקע עשוי להיות פחות משני מטרים, ועד 5 מ', והקן נשקף אל חלקה פנויה מעצים. הגזע או הענף הנבחר לקינון, עוביו לפחות 20 ס"מ, והוא מוגן מפני חדירת מי הגשם. פנים העץ הנבחר על פי רוב כמעט רקוב, אך לא חלול ממש, ומבחוח הוא שלם לגמרי. מתאימים ביותר לקינון האז-דרכת והחרוב, ובעצים האחרים שנזכרו לעיל מוצאים קנים רק לעתים נדירות. ראוי לציון כי הקן לא תמיד מאונך, אלא מוצאים קנים גם בענפים

מקבילים לפני הקרקע, אלא שהצורה והגודל של קנים כאלה שונים מן הרגיל.

בניית הקן נמשכת כ-4 ימים, ושני בני הזוג משתתפים בה חליפות; הפנוי משגיח בנעשה מקרבת מקום, ומקיים קשר קריאות רצוף עם בן זוגו העובד. לקן כניסה צרה, כדי 4.5—5 ס"מ, העולה בקשת קלה כלפי מעלה, ובמרכז העץ הוא מתרחב ופונה כלפי מטה. רוח-בו של הקן אינו עולה על 20 ס"מ, ואורכו כו מן הפתח עד לתחתית כ-40 ס"מ. נקירת קן כה גדול במשך כ-4 ימים, הרי זה הספק עבודה עצום, ואכן העבודה נעשית בחריצות, בלי הרף, ובקצב נמרץ: כ-7—8 הקשות מקור בשנייה. הקן כמור בן חשוך לגמרי, ומרופד בשיירי העצה. בשל עומקו הרב של הקן, הנקרים הנכנסים לתוכו יורדים על הדופן ברגליהם, כשראשם מופנה כלפי מטה.

הנקרים מגדלים בריכה אחת בשנה. הנקבה מטילה 3 ביצים לבנות, סגולגלות, רוב ההטלות נרשמו במשך חודש אפריל, ומשך הדגירה כ-16 יום. מרבית הזמן יושבת הנקבה על הביצים, והזכר מתופף בעצים השכנים.

הגוזלים בוקעים בבת אחת (מכאן ש-הדגירה מתחילה עם הטלת הביצה האחרונה) כשהם ערומים לגמרי ועורם שקוף. כסות הנוצות של הצעירים דומה להורים, אלא שלהם יש גם כתם אדום במצחם.

מזון הנקרים כולל חסרי חוליות שונים, וגם שקדים. אופן פיצוח השקדים מעניין מאוד. הנקר מעביר את השקד אל גזע או ענף חזק, ומניחו בתוך חור או חריץ בעץ. ככה מונח השקד על סדן מתאים, והנקר מקיש עליו במקורו ומפצחו. אם אין הנקר מוצא בקרבת מקום חור או חריץ מתאים להנחת השקד, הריהו קודה במהירות חור מיוחד לכך, ומניח בו את השקד. המזון נאסף מכל

חלקי העץ, עד קרוב לקרקע. הנקר אינו יורד לעולם לקרקע.

משהתמעט המזון בעץ אחד, עובר ה"נקר להזיזו בעץ אחר. מעניין כי צריכת המזון המוגברת של הצעירים בהתבגרות אינה גורמת ביקורים תכופים יותר של ההורים בקן, אלא נשיאת כמות גדולה יותר של מזון בכל ביקור. בעונת ההאכ"לה מתרופפת השגחתם של הנקרים על גבולות תחום המחיה הנרחב, והם שומרים רק על תחום מצומצם.

הנקרים נהנים מביטחון רב יחסית בקינונם. לזאת אפשר ליחס את הסתפקותם בגידול בריכה אחת קטנה, ואת התנהגותם בקן וסביבו. בעוד שברוב ימות השנה קשה מאוד להתקרב אליהם, הנה בעונת ההאכלה אפשר להתקרב אל המבוגרים עד כדי הסתכלות נוחה בעין בלתי מזוינת. גם שינויים יסודיים החרים סביב הקן ואפילו בקן עצמו, פרט לפתח, אינם מרתיעים אותם מלהיכנס לתוכו תוך דקות ספורות. אך שינוי כלשהו בפתח מפחיד אותם מאוד, עד כדי שהייה במשך שעות מבלי להיכנס פנימה. ואולם פעם אחת פתחנו לנסיון פתח נוסף מאחור, גדול הרבה יותר, וההורים בחרו בו מיד וזנחו את הפתח המקורי. גם הגוזלים אינם רגישים ביותר; גם בסוף התפתחותם הם מגיבים בהתרוממות

ובשאלת מזון על כל שריטה בעץ או על כל קול אחר. בתגובה זו הם שרים נים מאוד מגוזלים אחרים, הדימויים בשמעם קול זר.

גידול הצאצאים מסתיים תוך ימים ספורים מיום יציאת הצעירים מן הקן. הצעירים מתפורים והמבוגרים חוזרים לשוטט כווג, בתחום המחיה הנרחב, עד לעונת הקינון הבאה.

תפוצתו של הנקר בארץ מקיפה לפחות את כל החבל הים תיכוני, והיא מותנית במציאות חברת עצים מתאימה לו. עד כה נודע על קיומו בכל רחבי הגליל, פרט למורדות המזרחיים, בכרמל, בגלבוע, בהרי ירושלים ובבית גוברין, בשפלת החוף ועוד. פעם אחת נראה פרט בודד בכפר רופין.

אם לא נביא בחשבון שטחים הנטועים בידי אדם, נוכל לומר כי הנקר קשור לנוף יער פתוח, כגון חברת החרוב ואלון התבור, ובעיקר החרוב; וזאת מפני שעצים אלו נוחים יותר מעצים ים-תיכוניים אחרים מבחינת האפשרויות לקינון ולמציאת מזון.

הנקר נזון ברמשים המזיקים לעצים. הוא אפוא עוף מועיל. ייתכן כי אפשר להרחיב את תפוצתו לטובת המטעים על ידי נטיעת עצים מתאימים לו בתחומם.